

Ващенко Надія Сергіївна, здобувач
Житомирського регіонального відділення
навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
цивільного права і процесу Національної
академії внутрішніх справ *Полішко Н. Л.*

ІНСТИТУТ СПАДКУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Важливим елементом процесу перебудови, реформування та демократизації всіх систем суспільства в Україні є формування правової держави, яка покликана забезпечити виконання конституційного принципу верховенства права (стаття 8 чинної Конституції України), та забезпечувати недоторканність та захист таких важливих соціальних цінностей як життя та здоров'я людини, її недоторканності і безпеки, честі та гідності.

Інститут спадкового права в усіх правових системах, як стародавніх так і сучасних, є одним із найважливіших. Його значимість обумовлюється також тим, що об'єктом спадкування переважно є право власності. Що залишається після смерті власника, кому має перейти майно, в якому порядку та обсязі – всі ці проблеми спадкового права з найдавніших часів і до нашого часу залишаються в центрі уваги суспільства та держави, законодавців та дослідників, кожної людини, оскільки в тій чи іншій мірі торкається його інтересів.

У сучасному світі мільйони громадян є суб'єктами спадкових відносин, що виникають незалежно від їхньої країни постійного місця проживання, зокрема і в Україні. Актуальність теми дослідження в сучасний період визначається фактором переходу суспільства від адміністративно-командної до ринкової економіки, що в свою чергу призводить до зміни форми власності на матеріальні ресурси та механізму регулювання економіки. Реформування правового режиму відносин власності та зобов'язальних відносин стало підставою виникнення спадкових правовідносин нового змісту, розвиток

яких є основою для розробки загальнотеоретичної та законодавчої бази інституту спадкування.

Як цивільно-правовий інститут спадкове право являє собою сукупність встановлених державою правових норм, які регламентують порядок та умови переходу майнових прав померлого громадянина до інших осіб. Саме спадкове право визначає підстави спадкування, час і місце відкриття спадщини, коло спадкоємців, особливості спадкування окремих видів майна, порядок і строки прийняття та відмови від спадщини, оформлення спадкових прав.

Спадкове право традиційно належить до найбільш стабільних інститутів цивільного права, за останні п'ятдесят років воно практично не зазнало істотних змін. Але ця стабільність настала не сразу.

В Україні основним видом спадкоємства, на відміну від інших країн, є спадкування за законом. Це можна пояснити тим, що донедавна у нас не існувало приватної власності, кількість об'єктів, що знаходились в особистій власності громадян, була незначною, і суспільно-економічний устрій країни не стимулював переходу спадкоємства за заповітом. Останнє розглядалось як відступ від загального правила, коли громадянин мав можливість змінити передбачений законом порядок переходу свого майна в разі смерті. Розвиток приватної власності в нашій країні приведе і до збільшення кількості переходу спадкового майна за заповітом, і до більшої свободи заповіту.

Основним органом, на якого покладено функцію видачі свідоцтва про право на спадщину, є нотаріальні контори, які оформляють спадкові права за умови, що між спадкоємцями немає спору щодо спадщини. Якщо спір виник, то тоді право спадкоємців на спадкове майно вирішує суд.

Спадкове право – один із інститутів цивільного права, який зараз із великим інтересом вивчають юристи, в тому числі нотаріуси. З введенням в дію з 1 січня 2004 року Цивільного кодексу України і ряду інших законодавчих актів змінюються цивільно-правові відносини в різних областях цивільного права, в тому числі і в спадковому праві. Цивільний кодекс який набрав чинності 1 січня 2004 року в порівнянні з кодексом 1963 року, зберіг основні засади спадкових правовідносин, які визначені у

діючому цивільному кодексі, але разом з тим запровадив нові, раніше невідомі діючому інституту спадкування норми, які властиві всім європейським правовим системам.

Серед них новелами є збільшення кола спадкоємців за законом до шостого ступеня спорідненості, а при спадкуванні за правом представлення по прямій низхідній лінії – спадкування без обмеження ступеня споріднення, спадкування подружжя, укладення спадкового договору, та інше. Такий підхід законодавця зумовлює по-новому визначати нотаріальну процедуру реалізації спадкових прав.

Змінено підхід до порядку прийняття спадщини та пропонується розмежовувати спадкоємців на тих, які проживали, і на тих, які не проживали, зі спадкодавцем. Виключено поняття такого способу прийняття спадщини, як фактичний вступ в управління або володіння спадковим майном. Така новела можливо сприятиме уникненню судових спорів щодо прийняття спадщини шляхом реального вступу у володіння нею.

Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини. Заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто, тобто законодавець конкретно визначив, що заява про прийняття спадщини, або про відмову від прийняття спадщини не може бути подана представником, який діє на підставі довіреності. Особа, яка подала заяву про прийняття спадщини, може відкликати її протягом строку, встановленого для прийняття спадщини. Ще одна новела уведена цивільним кодексом. У випадку, якщо спадкоємець протягом строку, встановленого законом не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її, немає фактичного вступу в управління або володіння спадковим майном.

Цивільний кодекс України, який вступив в дію з 1 січня 2004 року вводить поняття «відумерлість спадщини». Якщо майно, на яке претендує спадкоємець, який пропустив строк для прийняття спадщини, перейшло як відумерле до територіальної громади і збереглося, спадкоємець має право вимагати його

передання в натурі. Але, якщо майно продане, то спадкоємець має право на грошову компенсацію.

Охорона спадкового майна здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження його до прийняття спадщини спадкоємцями та триває до закінчення строку, встановленого для прийняття спадщини.

Ще раз хотілось звернути увагу на норми Цивільного кодексу України, згідно яких, за згодою всіх спадкоємців, які прийняли спадщину, нотаріус за місцем відкриття спадщини може внести зміни до свідоцтва про право на спадщину, та у цьому випадку видає спадкоємцям нові свідоцтва про право на спадщину. Необхідно звернути увагу також на проблеми, які можуть виникнути у нотаріусів при видачі таких свідоцтв. Наприклад, видане свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, згідно законодавства, підлягають державній реєстрації. Виникають питання, які не врегульовані законодавством, тобто ні новий цивільний кодекс, ні інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій не регулюють порядок відміни попередніх свідоцтв про право на спадщину. Наприклад, в порівнянні з законодавством Російської Федерації по цьому питанню – то там нотаріус виносить постанову про анулювання раніше виданих свідоцтв. В нашому законодавстві це не врегульовано. На мою думку, спочатку має бути рішення суду про анулювання раніше виданих свідоцтв.

Новим для України інститутом є спадковий договір. Незважаючи на те, що йдеться про договір, при визначенні його місця в структурі цивільного кодексу перевага була віддана його зв'язку із спадкуванням.